

RDA BILAN KASALLANGAN BOLALARNING KLINIK, PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI (ERTA BOLALIK AUTIZMI)

Babayeva A.H

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Abduhalilova Sh.

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Yigitaliyeva S.

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Fayzimatova M.

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Tayanch so'zlar: autistic, obsesyon elementlari, affektiv blokada, erta bolalik autizmi, Rda(erta bolalik autizmi), neofobiya, stereotip.

Ключевые слова: аутизм, элементы навязчивости, аффективная блокада, ранний детский аутизм, РДА (ранний детский аутизм), неофобия, стереотип.

Key words: autistic, elements of obsession, affective blockade, early childhood autism, Rda (early childhood autism), Neophobia, Stereotype.

Резюме:

Ushbu maqolada – Autizmga chalingan bolalar nutqi, nutqi me'yorda bo'lgan bola nutqining farqlari, autizmning keltirib chiqaruvchi omillar, Autizm atamasi, Autizm bilan kasallangan bolalar nutqining rivojlanishi haqidagi ma'lumotlar yoritilgan. Maqolada pedagoglar, logoped-defektologlar uchun kerakli tavsiyalar berib o'tilgan. Shuningdek autizmning ontogenezi, etiologiyasi haqidagi ma'lumotlar ochib berilgan. Erta bolalik autizmining kelib chiqishi va klinik-psixologik tuzilishi to'g'risida turli xil fikrlar mavjud.

Резюме:

В данной статье рассматривается речь детей с аутизмом, различия в речи детей с нормальной речью, факторы, вызывающие аутизм, термин аутизм, информация о развитии речи детей с аутизмом. Статья содержит необходимые рекомендации для педагогов и логопедов. Также раскрыты сведения об онтогенезе и этиологии аутизма. Существуют разные мнения о происхождении и клинико-психологической структуре раннего детского аутизма.

Summary:

This article covers the speech of children with autism, differences in the speech of children with normal speech, the factors that cause autism, the term autism, information about the development of speech of children with autism. The article contains necessary recommendations for pedagogues

and speech therapists. Information about the ontogenesis and etiology of autism is also disclosed. There are different opinions about the origin and clinical-psychological structure of early childhood autism.

Amerikalik bolalar psixiatri L. Kannerning ta'limotiga ko'ra, rda sindromining (erta bolalik autizmi) asosiy belgilari simptomlar triadasidir:

- 1) autistik tajribalar bilan autizm;
- 2) obsesyon elementlari bilan stereotipik, monoton xatti-harakatlar;
- 3) nutqni rivojlantirishning o'ziga xos buzilishlari.

Autizm 3-5 yoshida eng aniq namoyon bo'ladi, rda (erta bolalik autizmi) ning barcha klinik variantlari bilan asosiy belgilari:

- boshqalar bilan aloqa qilish zarurati etarli yoki to'liq yo'qligi;
- tashqi dunyodan himoya qilish;
- yaqinlarga nisbatan hissiy reaksiyaning zaifligi; hatto onaga ham, ularga to'liq befarqlik (affektiv blokada);
- odamlarni va jonsiz narsalarni farqlay olmaslik;
- neofobiya (yangi narsalardan qo'rqish);
- nutqning buzilishi

Ko'pincha bunday bolalar tajovuzkor deb hisoblanadilar: ular boshqa bolani sochlaridan ushlaganda yoki uni qo'g'irchoq kabi itarishganda. Bunday harakatlar bolaning tirik va jonsiz narsalarni yaxshi ajratmasligini ko'rsatadi. Vizual va eshitish stimullariga etarlicha javob bermaslik ko'plab ota-onalarni oftalmolog yoki surdologga murojaat qilishga majbur qiladi.

Biroq, bir qarashda, bolaning vizual yoki eshitish signallariga nisbatan bizga zaif ko'rinadigan reaksiyasi xato. Autizimli bolalar, aksincha, zaif ogohlantirishlarga juda sezgir. Masalan, bolalar ko'pincha soatning shitirlashiga, maishiy texnika shovqiniga, muslukdan suv tomchilariga toqatqilmaydilar.

Atrof-muhitning o'zgarmasligini saqlashga sodiqlik (identifikatsiya hodisasi). Ushbu hodisa autizimli bolalarda juda erta, hatto hayotning birinchi yilida ham namoyon bo'ladi. Autizimli bolaning ota-onasi kichkina Mitya import qilingan "Baby mix" so'rg'ichini so'rayotganini aytishdi. Nipel yaroqsiz holga kelganida, otasi uni uxlab yotgan bolaning og'zidan chiqarib, derazaga tashladi va odatdagi mahalliy nipelni almashtirdi. Bola tunda uyg'ondi, qichqirdi, yangi so'rg'ichni tupurdi.

Ota-onalar tashqariga chiqib, kechasi derazalar ostidagi eski so'rg'ichni qidirishlari kerak edi. Neofobiya (yangi narsalardan qo'rqish) autistik bolalarda juda erta namoyon bo'ladi. Bolalar yashash joylarini o'zgartirishga, to'shaklarni almashtirishga toqat qilmaydilar, yangi kiyim va poyafzallarni yoqtirmaydilar. Stereotipik, ibtidoiy harakatlarga moyil bo'lgan monoton xatti-harakatlar (qo'llarning ko'zlari oldida aylanishi, barmoqlarning saralanishi, elkalar va

bilaklarning egilishi va kengayishi, tanani yoki boshni silkitish, oyoq barmoqlariga sakrash va boshqalar). Rda nutqning buzilishi (erta bolalik autizmi) har xil.

Erta bolalik autizmining yanada og'ir shakllarida mutizm (nutqning to'liq yo'qolishi) kuzatiladi, ba'zi bemorlarda og'zaki nutqning kuchayishi kuzatiladi, bu ma'lum so'zlar va iboralarga selektiv munosabatda namoyon bo'ladi, bola doimo o'zi yoqtirgan so'zlarni yoki bo'g'inlarni talaffuz qiladi, nutqning buzilishi nutqning kommunikativ funktsiyasining rivojlanmaganligi bilan bog'liq bo'lib, bu juda xarakterli izqoldiradi. O'rdak bolasi nigohini, ayniqsa yuzida, boshqa odamning yuzining tafsilotlarini tuzatmaydi, "ko'zdan ko'zga" to'g'ridan-to'g'ri ko'z bilan aloqa qilishga toqat qilmaydi, "yugurayotgan ko'rinish" yoki o'tmishdagi ko'rinish qayd etiladi. Ular ko'rish maydonining chekkasida vizual idrokning ustunligi bilan ajralib turadi. Masalan, otistik boladan kerakli narsani yashirish juda qiyin, shuning uchun ko'plab ota-onalar va o'qituvchilar "bola boshning orqa qismidagi narsalarni ko'radi" yoki "devor orqali.

Stereotip o'yinda o'zini namoyon qiladi: bir xil harakatlarning juda tipik monoton, ma'nosiz takrorlanishi (bola mineral suv ostidan shishani aylantiradi, barmoqlar orasidagi ipni aylantiradi va hokazo). O'yinchoqlar, agar ishlatilsa, boshqa maqsadlar uchun emas. Autizimli bolalar suv quyishni, quyma materiallar bilan o'ynashni yaxshi ko'radilar, lekin qum maydonida o'ynab, autizimli bola keklarni haykalgga solmaydi, balki shunchaki qum sepadi.

II Autizmning o'ziga xos xususiyatlari namoyon bo'ladi, autistik bolalarning harakatlari burchakli, badiiy, kuch va amplituda nomutanosib; ko'pincha bola individual murakkab harakatlarni engil harakatlarga qaraganda muvaffaqiyatli bajaradi. Ba'zida nozik vosita qobiliyatlari umumiy ko'rinishdan oldin individual ko'rinishlarida rivojlanadi va o'z-o'zidan paydo bo'ladigan faoliyatda erkin, aniq va oson bajariladigan harakatni ixtiyoriy faoliyatda bajarish qiyin bo'ladi.

Rano noaniq bo'lishi mumkin bo'lgan qo'rquvlar umumiy tashvish va tashvish darajasida namoyon bo'ladi, boshqa hollarda qo'rquvning sababi tovush, yorug'lik va boshqa hissiy ta'sirlarga nisbatan sezgirlikning oshishi, ba'zi hollarda qo'rquvning ob'ekti haqiqatan ham ma'lum bir xavf manbai, ammo bolaning tajribalarida juda katta o'rin egallaydi, xavf haddan tashqari baholanadi.

Autizmdagi qo'rquvning umumiy xususiyati, ularning mazmuni va kelib chiqishidan qat'i nazar, ularning kuchi, chidamliligi va engib o'tish qiyin. Autizimli bolalarning intellektual rivojlanishi katta qiziqish uyg'otadi, uning asosiy xususiyati rivojlanishning notekisligi, tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, autizimli bolalarning 2/3 dan 3/4 qismi ma'lum darajada intellektual etishmovchilikdan aziyat chekadi, ba'zi hollarda og'ir intellektual nogiron bolalarda autistik xatti – harakatlar mavjud (ahmoqlik, imbecility).

Shu bilan birga, erta bolalik autizmi va intellektual rivojlanmaganligini aniqlash mumkin emas, rda (erta bolalik autizmi) tashxisi qo'yilgan bolalar

ommaviy maktablarni muvaffaqiyatli tugatib, universitetlarga o'qishga kirib, hayotda ijtimoiy ierarxiya darajalarida etarlicha baland ko'tarilgan holatlar mavjud, garchi bolaligida ularning intellektual qobiliyatsizligi aniq va isbotlangan deb hisoblangan. Bir qator misollarni keltirish mumkin: T. Grandin (AQSh) Shimoliy Kolorado universitetining biologiya professori, D. Uilyams (Avstraliya) yozuvchi, I. Yuhansson (Shvetsiya) jamoat arbobi.

Autizmni ozmi-ko'pmi qoplash mumkin, ba'zida (juda kamdan-kam hollarda) ijtimoiy moslashuvning juda yuqori darajasiga erishish mumkin, ammo hech bo'lmaganda engil, ko'pincha xarakterologik variantlardan tashqariga chiqmaydigan autistik xususiyatlar saqlanib qoladi.

"Rda sindromi(erta bolalik autizmi)" nomi bilan birinchi marta 1943 yilda L. Kanner tomonidan tavsiflangan. Kannerdan mustaqil ravishda sindrom 1944 yilda G. Asperger va 1947 yilda S. S. Mnuxin tomonidan tavsiflangan.

Hozirgi vaqtda Kanner sindromining klinik ko'rinishida quyidagi belgilar eng muhim hisoblanadi:

1. Autizm intellektual rivojlanish darajasi bilan bog'liq bo'lmagan holda uning ijtimoiy rivojlanishining buzilishini shakllantiradigan bolaning cheklangan ("ekstremal") yolg'izligi sifatida;

2. Stereotipik faoliyat sifatida namoyon bo'ladigan doimiylikka intilish, turli xil ob'ektlarga nisbatan o'ta xolislik, atrof-muhitdagi o'zgarishlarga qarshilik;

3. Nutqni rivojlantirishning o'ziga xos xarakterli kechikishi va buzilishi, shuningdek, bolaning intellektual rivojlanish darajasi bilan bog'liq emas;

4. Aqliy rivojlanish patologiyasining erta namoyon bo'lishi (2,5 yoshgacha) (bundan tashqari, ushbu patologiya uning regressiyasiga qaraganda aqliy rivojlanishning maxsus buzilishi bilan ko'proq bog'liq;)

Bolalar autizmi 10 ming bolaga taxminan 3-6 holatda uchraydi va bu 3-4: 1 nisbatda qizlarga qaraganda o'g'il bolalarda tez-tez uchraydi. Aqliy rivojlanish buzilishlarining og'irligiga qaramay, 13-14 holatlarda, yoshga qarab, patologik xususiyatlarning turli darajadagi spontan tekislanishiga moyillik namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Deti s zaderjkoy psixicheskogo razvitiya. T.A.Vlasova, N.A.Sipina tahriri ostida. M., 1994
2. K.S.Lebedinskaya, G.P.Bartn, M.T.Dunayeva. Aktualniye problemi diagnostiki zaderjki psixicheskogo razvitiya detey. M., Pedagogika, 2002 4. S.D.Zabramnaya. Otbor umtvenno otstaliy detey v spetsialniye uchrejdeniya. M., Prosvesheniye, 2008
3. G.B.Shoumarov, K.K.Mamedov. Psixik rivojlanishi sustlashgan bolalarning psixologik xususiyatlari va differensial diagnostikasi. Toshkent, 1997
4. K.K.Mamedov, G.B.Shoumarov, V.P.Podobed. Ruhiiy rivojlanishi sustlashgan bolalar haqida. T., 1999
5. Niyozov, Qahramon Adashaliyevich, Mirzohid Mirzavaliyevich Mirzaolimov, and Zarnigor Akmaljon qizi Kabirova. "Wogonin on the mechanism of influenza virus infection of alveolar macrophage inflammatory substances." Educational Research in Universal Sciences 2.5 (2023): 347-352.